

5. A kormányzat tegyen azonnali intézkedéseket a roma tanulók növekvő szegregációjának visszaszorítása, a diszkrimináció minden formájának hatékony tilalma érdekében!

- 1. A kormány vonja vissza az oktatási szegregációt a nemzetiségi oktatásban és az egyházi intézményekben lehetővé tevő jogszabály-módosításokat!**
- 2. Rendelje meg a múlt évtized szegregációkutatásainak megismétlését!**
- 3. Hozzon létre az EMMI keretein belül kötelező szegregációs monitoring rendszert,**
- 4. állítsa helyre a helyi (tankerületi) esélyegyenlőségi tervezési rendszert,**
- 5. és érvényesítse a hátrányos helyzetű tanulók iskolakörzeteken belüli egyenlő elosztásáról szóló korábbi szabályozást!**
- 6. A kormányzat civil jogvédő szervezetek és független szakértők bevonásával kezdje meg egy antidiszkriminációs és deszegregációs program kidolgozását!**

A szegregációs helyzet Magyarországon (átfogó szakmai háttér)

A szegregáció kérdése a CKP tevékenysége során várhatóan az egyik alapvető, gyökeres változtatásokat igénylő probléma lesz azok között, amelyekre vonatkozóan a Platform a megújítási folyamatok számára koncepciót dolgoz ki. Az átfogó cél a szegregáció lényeges mértékű csökkentését garantáló hosszú távú folyamatok elindítása lesz.

A téma azért került be az azonnali követelések közé, mert a CKP szeretné, ha az esélyegyenlőtlenséggel, a szegregációval kapcsolatos kérdéseket folyamatosan napirenden tartanánk, és a tevékenység minden fázisában megtennénk e témákkal kapcsolatban a szükséges lépéseket. Másik oka a szegregáció csökkentése szerepeltetésének, hogy valóban van néhány olyan intézkedés, amely azonnal megtehető, és megtételükkel jótékony hatású folyamatok lennének elindíthatók a kérdésben.

A szegregációval kapcsolatos azonnal megoldandó feladatok értelmezéséhez szükség van magának a jelenségnek a tágabb ismeretére is. Készült egy tanulmányszerű leírás, amely az alapvető tájékozódást lehetővé teszi, itt [\[link\]](#) érhető el.

Röviden: A szegregáció a magyar oktatás egyik legsúlyosabb problémája. Nemzetközi vizsgálatok alapján végezhető összehasonlítások, és hazai kutatások támasztják alá az állítást. Az intézmények közötti, de az intézményeken belüli szegregáció is nagy tehertétel. A szegregáció nem csak túlságosan magas szintű, hanem az elmúlt fél évtizedben növekvő tendenciát mutatott. A szegregáció olyan szelekció, amely diszkriminációval, hátrányos megkülönböztetéssel jár együtt, és ennyiben hozzájárul az esélyegyenlőtlenségek növekedéséhez is. A szegregáció súlyos problémákat okoz a gyermekek, fiatalok szocializációjában, amennyiben erősen korlátozza, hogy mindenki megismerhesse a nem saját társadalmi csoportjához tartozók életét, megtanulja velük az együttműködést, az értelmes kommunikációt, és toleránssá váljék a más társadalmi csoportokkal kapcsolatban.

Információk az egyes pontokkal kapcsolatban

1. A kormány vonja vissza az oktatási szegregációt a nemzetiségi oktatásban és az egyházi intézményekben lehetővé tevő jogszabály-módosításokat!

A 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról kimondja (27. § (1)), hogy az egyenlő bánásmód követelményét alkalmazni kell azokban az intézményekben, amelyek államilag jóváhagyott vagy előírt követelmények alapján

dolgoznak (egyszerűbben, amelyekre érvényes a Nemzeti alaptanterv – NAT). Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag minden egyház által, illetve nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott iskolára. Kimondja továbbá (27. § (3)), hogy az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti egy csoport jogellenes elkülönítése egy oktatási intézményben, az azon belül létrehozott tagozatban, osztályban vagy csoportban. E szabályok eddig lehetetlenné teszik a cigány gyerekek szegregált iskolában, illetve csoportban történő tanítását. Az egyik törvénymódosítás során azonban kivételt jelentő szabály került be a normaszövegbe. A 28. § (3) bekezdés kimondja, hogy a „nyelvi vagy kulturális önazonosság megőrzése céljából egyházi jogi személy, vallási tevékenységet végző szervezet vagy nemzetiségi önkormányzat által fenntartott köznevelési intézmény ... a 27. § (2) bekezdés a) pontjától eltérő rendelkezést állapíthat meg”. Ez a bizonyos 27. § (2) bekezdés a) pontja éppen az oktatásba történő bekapcsolódás feltételeinek meghatározásával, a felvételi kérelmek elbírálásával kapcsolatban fogalmazza meg az egyenlő bánásmód követelményét, amelynek, mint láttuk, megsértését jelenti a csoport elkülönítése.

A végeredmény az, hogy egyházi (valamint nemzetiségi) fenntartók számára a jogszabályváltoztatás lehetővé tette a szegregációt.

E probléma azonnali megoldása lenne az egyenlő bánásmódról szóló törvényből a 28. § (3) bekezdés kivétele.

2. Rendelje meg a múlt évtized szegregációkutatásainak megismétlését!

A 2000-es évek első évtizedében fontos kutatások folytak a hazai iskolai szegregáció vizsgálatával kapcsolatban. E kutatások 2010 után nem folytatódtak (egyes, korábban elkezdett kutatások eredményei jelentek csak meg 2010 után). Emiatt nem rendelkezünk átfogó képpel a hazai szegregációs helyzettel kapcsolatban, ami akadályozza az eredményes és hatékony oktatáspolitikai cselekvést. Kutatni szükséges elsősorban a következőket:

- A szegregációs helyzet alaptényei (különböző társadalmi csoportok szelekciója a szelekció más-más mértékeiben meghatározva, a szociális helyzetbeli különbségeket tekintve, a romák szegregációjára tekintettel).
- A szegregáció magyarországi alakulása, trendjei az elmúlt másfél-két évtizedben.
- A szegregáció hatásai az iskolai eredményességre, a szocializációra, a nevelés eredményeire.
- Deszegregációs programok, sikerek és sikertelenségek, okok.

A feladat pályázatok kiírását és lebonyolítását, valamint a megfelelő források biztosítását igényli.

A leírás végén elhelyeztünk egy válogatott bibliográfiát a korábban megjelent, szegregációval foglalkozó publikációkból.

3. Hozzon létre az EMMI keretein belül kötelező szegregációs monitoring rendszert!

Egy szegregációs monitoring rendszer feladata annak vizsgálata, hogy mely fenntartók, mely nevelési, oktatási intézmények sértik meg a szegregáció kialakulását megelőzni szándékozó jogszabályokat, illetve a feltárt esetekben javaslatok megfogalmazása az EMMI számára a probléma megoldásával kapcsolatban.

A szegregáció kialakulásával kapcsolatban a NKT-nek és az egyenlő bánásmódról szóló törvénynek vannak rendelkezései. Utóbbiak már szerepeltek a 3.1. pontban. A NKT szegregáció tilalmát megfogalmazó pontja pedig a következő:

50. § ... (6) Az általános iskola köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, aki életvitelszerűen az általános iskola körzetében lakik (a továbbiakban: kötelező felvételt biztosító iskola). Ha a településen több általános iskola működik, az egyes általános iskolai körzetet úgy kell meghatározni, hogy kialakíthatóvá váljon a hátrányos helyzetű gyermekek egyenletes aránya a nevelési-oktatási intézményekben.

(8) A kormányhivatal meghatározza és közzéteszi az iskolák felvételi körzetét ... A felvételi körzetek megállapításához a kormányhivatalnak be kell szereznie az érdekelt települési önkormányzatok véleményét.

Vagyis a hátrányos helyzetű gyerekek egy adott településen történő elosztása azon múlik, hogy az illetékes kormányhivatal miképpen határozza meg a felvételi körzeteket, de ebbe van némi beleszólása a helyi önkormányzatnak is. Magukat a felvételi körzeteket pedig úgy kell meghatározni, hogy a HH tanulók eloszlása egyenletes legyen.

Mindezekkel kapcsolatban egy monitoring rendszer feladatai lehetnének elsősorban a következők:

- Megállapítani, hogy mely településeken lettek megállapítva rosszul (a NKT 50. §-ának nem megfelelően) az általános iskolai felvételi körzethatárok.
- Megállapítani, hogy hol alakult ki a körzethatárok megállapításától függetlenül olyan gyakorlat, hogy azonos település több iskolájában lényeges mértékben eltér a HH tanulók aránya. E munka elvégzése előtt meg kell határozni százalékpontban kifejezve, hogy mit nevezünk lényeges eltérésnek. A monitoring rendszernek adatokat kell gyűjtenie azokról az okokról, amelyek miatt helyileg az illetékesek (a tankerületek) eltértek a szabályok alkalmazásától. Ezek az adatok a későbbiekben hozzájárulhatnak a jogszabály alkalmas megváltoztatásához, pontosításához.
- A monitoring rendszernek fel kell tárnia azokat az eljárási hibákat, amelyeket a kormányhivatalok, a tankerületek, az önkormányzatok és az iskolák elkövettek a szegregációt megelőzni szándékozó jogszabályi előírások teljesítése során.
- A monitoring rendszer javaslatot kell, hogy adjon az EMMI számára a feltárt hiányosságokkal kapcsolatos eljárások elindítására, szankciók foganatosítására (sajnos korrekciók, tehát eljárások indítása nélküli lépések megtételére nincs lehetőség, itt befejezett tényekről van szó).
- A monitoring rendszernek fel kell tárnia, hogy az országban mely általános iskolai osztályokban sérti az osztályba sorolás az egyenlő bánásmódról szóló törvény fentebb már bemutatott előírását, vagyis a csoportok elkülönítésének tilalmát. Ebben az esetben is pontosítani szükséges, hogy az egyes osztályokban a HH tanulók arányát tekintve, milyen százalékpontos különbség tekinthető már olyannak, hogy azzal a monitoring rendszernek foglalkoznia kell.
- Az osztályokat érintő elkülönítési gyakorlat esetén is szükséges, hogy a monitoring rendszer vizsgálja, dokumentálja az okokat, az azokkal kapcsolatos adatokat rögzítse, és szükséges statisztikai vizsgálatokat, összegzéseket végezzen el.
- Az iskolákon belüli szegregáció vizsgálata ki kell, hogy terjedjen minden fenntartóra (az egyenlő bánásmódról szóló törvény érvényes bármilyen fenntartó iskoláira).
- Az iskolán belüli szegregáció eseteiben is szükséges, hogy a monitoring rendszer javaslatokat tegyen a szükségessé váló eljárásokra.

A monitoring rendszer felállítása lehetséges lenne a következő tanév elejére is már. Ehhez megfelelő szakemberekre, a munkafeltételek, a bérek biztosítására van csak szükség, miniszteri rendelet keretében gyorsan megoldható feladat.

4. Állítsa helyre a helyi (tankerületi) esélyegyenlőségi tervezési rendszert!

A 2011. évi törvényalkotás előtt érvényben lévő szabályok (közoktatási törvény, a helyi önkormányzatokról szóló törvény) mind a köznevelés intézményei, mind a köznevelési intézményeket fenntartó önkormányzatok számára kötelezővé tette esélyegyenlőségi terveknek a megalkotását. Ezek a dokumentumok konkrét feladatokat határoztak meg az esélyegyenlőtlenségek csökkentésével kapcsolatban, e feladatokhoz felelősöket, határidőket, eszközöket és forrásokat rendeltek. A két törvény 2011. évi átalakulása során ezek a szabályok kikerültek a normaszövegekből. Ezeknek a szabályoknak a visszaállítása a két törvényben kismértékű törvénymódosítást jelent csak. Fontos, hogy a fenntartói rendszer változása miatt egy új szisztémában a tankerületeknek is kellene esélyegyenlőségi tervet készíteniük.

5. Érvényesítse a hátrányos helyzetű tanulók iskolakörzeteken belüli egyenlő elosztásáról szóló korábbi szabályozást!

A régebbi szabályozás a közoktatási törvényt jelenti.

66. § ... (2) Az általános iskola – beleértve a kijelölt iskolát is – köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetében található (a továbbiakban: kötelező felvételt biztosító iskola). Ha a településen több általános iskola működik, a halmozottan hátrányos helyzetű tanulóknak az egyes felvételi körzetben kiszámított aránya legfeljebb tizenöt százalékponttal lehet magasabb, mint a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekeknek a település egészére kiszámított aránya.

E szabály, és a most a NKT-ben érvényesülő szabály között két lényeges különbség van. Egyrészt a régi szabályozás a HHH tanulók arányát vette alapul, a NKT a HH tanulók arányát. Másrészt a régi szabályozás megadta, hogy milyen mértékű eltérés esetén nem fogadható el a körzethatárok megállapítása. Látni kell azonban, hogy a régi szabályozás „enyhén szólva slampos volt”. Csak azt tartalmazta, hogy egy általános iskolában a települési arányt 15%-pontnál nagyobb arányban nem haladhatja meg a HHH tanulók aránya a körzetben, de nem szabályozta, hogy legalább mennyit kell elérnie ennek az aránynak. Így megtehető volt a következő: ha egy településen két iskola volt, 500 – 500 tanulóval, a HHH tanulók aránya 14,9%, vagyis a HHH tanulók száma 149, akkor akár úgy is meg lehetett oldani a körzetek kialakítását, hogy az egyik körzetben egyáltalán ne legyen HHH tanuló, a másikban legyen az összes. Ugyanis ekkor az egyik körzetben a HHH arány 0%, a másikban az 500 tanulóból 149, tehát 29,8%, és ez az arányszám a HHH tanulók települési arányszámától, a 14,9%-tól csak 14,9%-pontban különbözik, ami kisebb, mint 15 %-pont. Vagyis ez a mérhetetlenül szelektív körzethatár kijelölés abszolút megfelelt a törvényben szereplő előírásnak. Egyszerűen érthetetlen, hogy miért nem a körzetekben kialakuló HHH százalékos arányszámok közötti maximális különbséget határozták meg, mondjuk 5%-pontban.

Nyilván nem a régi szabályozás újra behelyezését kellene szorgalmazni, hanem az itt is leírt megoldást. A lényeg, hogy *a törvénybe kerüljenek vissza számon kérhető, konkrét szám adatok.*

6. A kormányzat civil jogvédő szervezetek és független szakértők bevonásával kezdje meg egy antidiszkriminációs és deszegregációs program kidolgozását!

Ez a követelés azzal a CKP-s kezdeményezéssel együtt érvényes, ami az alapvető, a gyökeres változtatásokat igénylő problémákkal kapcsolatos. E problémák között ott lesz az esélyegyenlőtlenségek jelentős csökkentése, és a szegregáció megszüntetése is. Egy antidiszkriminációs és deszegregációs program számos elemet kell, hogy magába foglaljon. Ezek közül is kiemeljük a képességkibontakoztató és integrációs program (IPR) megfelelő feltételekkel való folytatását (inkább újraindítását, hiszen a program az elmúlt években a “fokozatos elhalás” jelenségeit mutatta). Az IPR fontos szerepet játszott az esélyegyenlőtlenségek és a szegregáció csökkentésében, olyan konkrét program volt, amely feltételeket biztosított (szakmai és anyagi téren egyaránt) a feladatot vállaló, és magas színvonalon megoldani szándékozó pedagógusok számára. Az IPR “újjaélesztése” azonnal elindítható program, a korábbi gyakorlat pozitívan értékelhető elemei rendelkezésre állnak (feladatok, szabályok, maga a pedagógiai program, az iskolákkal és a pedagógusokkal szembeni elvárások, a pedagógusok fejlődését segítő továbbképzési programok).

Irodalomjegyzék az elmúlt másfél évtizedben megjelent, a szegregáció kutatásához köthető munkákból

- Berényi Eszter, Berkovits Balázs és Erőss Gábor 2008. Az iskolába rendezett gyerek– kiváltság és különbségtétel a közoktatásban. Gondolat Kiadó, Budapest. Utolsó letöltés 2016. március 20-án: http://real.mtak.hu/1676/1/47040_ZJ1.pdf
- Havas Gábor 2002. A cigány tanulók elkülönítése az általános iskolában. In: Reisz Terézia és Andor Mihály (Szerk.) *A cigányság társadalomismerete*. Pécs, Iskolakultúra. 151–172.
- Havas Gábor 2009. A felsőoktatáshoz kapcsolódó esélyegyenlőségi programok. In: Törzsök Erika, Paskó Ildi és Zolnay János (Szerk.) *Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2008: Út a radikalizmusba*. Budapest, EÖKIK.
- Havas Gábor, Horváth Stefánia, Kis Mária Ildikó, Lengyel Gabriella, Limbacher Tivadar, Pásztor Zsuzsanna, Varga Ábel és Zakariás Ildikó 2007: *Utak a felsőoktatásba – roma mobilitási pályák és a támogató intézmények*. Budapest, Erasmus Kollégium Egyesület.
- Havas Gábor, Kemény István és Liskó Ilona 2001. *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Oktatókutató Intézet, Budapest. Utolsó letöltés 2016. március 20-án: <http://mek.oszk.hu/09500/09513/09513.pdf>
- Havas Gábor és Liskó Ilona 2006: *Óvodától a szakmáig*. Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet–Új Mandátum Könyvkiadó.
- Havas Gábor és Liskó Ilona 2005. *Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában*. Kutatás közben sorozat, 266. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest. Utolsó letöltés 2016. március 20-án: http://gyerekesely.eu/sites/default/files/szakmai_csatolmanyok/havas_lisko_szegregacio_altalanos.pdf
- Havas Gábor és Zolnay János 2010: *Az integrációs oktatáspolitikai hatásvizsgálata, kutatási záró tanulmány*. Budapest, OKM–NEFMI.
- Kende Ágnes 2001. A kudarcok okai. In: Andor Mihály (Szerk.): *Romák és oktatás*. Iskolakultúra, Pécs. 65-73.
- Kertesi Gábor 2005. *A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában*. Osiris, Budapest
- Kertesi Gábor és Kézdi Gábor 2006. *A hátrányos helyzetű és roma fiatalok eljuttatása az érettségihez. Egy különösen nagy hosszú távú költségvetési nyereséget biztosító befektetés*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. Utolsó letöltés 2015. október 2-án: <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0606.pdf>
- Kertesi Gábor és Kézdi Gábor 2009. Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, 56(november), 959–1000.
- Kertesi Gábor és Kézdi Gábor 2012. A roma és nem roma tanulók teszt eredményei közti különbségekről és a különbségek okairól. *Közgazdasági Szemle*, LIX(7-8), 798—853. Utolsó letöltés 2015.09.26-án: <http://www.econ.core.hu/file/download/bwp/bwp1205.pdf>

- Kézdi Gábor és Surányi Éva (2008): *Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai. A hátrányos helyzetű tanulók oktatási integrációs programjának hatásvizsgálata 2005-2007. Kutatási beszámoló.* Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhaszú Társaság, Budapest.
- Lannert Judit 2004. A társadalmi kirekesztődés folyamata az oktatásban, In: KSH (Szerk.) *A szegénység és a társadalmi kirekesztődés folyamata.* KSH, Budapest. 29-42.
- Liskó Ilona 2001. A cigány tanulók és a pedagógusok. In: Andor Mihály (Szerk.): *Romák és oktatás.* Iskolakultúra, Pécs. 31-46.
- Liskó Ilona 2005. *A roma tanulók középiskolai továbbtanulása.* (Kutatás közben sorozat, 268.) Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest.
- Mészáros Anita 2001. Cigány gyerekek alternatív iskolai fejlesztése. In: Andor Mihály (Szerk.) *Romák és oktatás.* Iskolakultúra, Pécs.
- Nahalka István és Zempléni András 2014. Hogyan hat az iskola/osztály tanulóinak heterogén/homogén összetétele a tanulók eredményességére? In: Oktatási Hivatal (szerk.) *Hatások és különbségek: Másodelemzések a hazai és nemzetközi tanulói képességmérések eredményei alapján.* Budapest: Oktatási Hivatal, 91-166. Utolsó letöltés 2015. október 2-án:
http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/tamop318/Hatasok-es-kulonbsegek_Masodelemzes.pdf
- Papp Z. Attila 2011. A roma tanulók aránya Magyarországon és a tanulói teljesítmények az általános iskolai oktatásban. In: Bárdi Nándor és Tóth Ágnes (Szerk.) *Asszimiláció, integráció, szegregáció. Párhuzamos értelmezések és modellek a kisebbségkutatásban.* MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 227-264. Utolsó letöltés 2016. március 20-án:
https://www.academia.edu/3681676/Roma_tanul%C3%B3k_ar%C3%A1nya_Magyarorsz%C3%A1gon_%C3%A9s_az_iskolai_teljes%C3%A9tm%C3%A9ny
- Papp Z. Attila 2011. Idősoros roma tanulói arányok és kihatásuk a kompetenciaeredményekre. *Prominoritate*, 21. Utolsó letöltés 2015. szeptember 28-án:
<http://prominoritate.hu/folyoiratok/2011/ProMino11-3-08-Papp.pdf>
- Szemerszki Marianna 2012. A felsőfokú képzésbe belépők társadalmi háttere, iskolai életútja, a középfokú oktatás főbb sajátosságai. In: Szemerszki Marianna (Szerk.) *Az érettségitől a mesterképzésig.* Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest. 113–140. Utolsó letöltés 2015. október 2-án:
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/eretsegitol_a_mesterkepzesig.pdf